

PROBLEM MOBILNOSTI ISTRAŽIVAČA U SRBIJI

RESEARCH MOBILITY PROBLEM IN SERBIA

Miroslav Trajanović, Milan Zdravković, Nikola Korunović, *Mašinski fakultet, Niš*

Sadržaj – Cilj ovog rada je da istakne problem mobilnosti istraživača u Srbiji i prikaže neke rezultate rada na WEB MOB projektu. Prikazan je upitnik koji pomaže u definisanju odgovora za koje su zainteresovani istraživači. Dat je i prikaz funkcionalnosti portala čija je primarna namena informisanje istraživača.

Abstract – The aim of this paper is to underline research mobility problem in Serbia and to show some results of WEB MOB project. The questionnaire which helps in defining answers for which researcher are interested is discussed. Paper also lists functionality of web portal intended for publishing information for researchers.

1. UVOD

U Evropskoj Uniji je pre više godina uočeno da postoje veliki problemi i prepreke prilikom prelaska istraživača iz jedne zemlje u drugu ili prilikom prelaska iz jednog sektora u drugi (na primer iz industrije na univerzitet ili obratno). U cilju ostvarivanja mobilnosti istraživača na evropskom i globalnom nivou, Evropska Unija je pokrenula niz projekata i donela niz zakona i preporuka. Neki od njih, kao što je Marie Curie program, su globalni, ali postoji i niz lokalnih projekata na nacionalnom ili regionalnom nivou.

Jedan od projekata koji tretira ovu problematiku, a koji se finansira od strane Evropske komisije u okviru FP6 okvira je **Development of Researchers Mobility Policy Guidelines for the Region of Western Balkans (akronim WEB MOB)**. Cilj projekta je da razvije smernice kojima će se poboljšati politika mobilnosti u regionu u cilju sprečavanja odliva mozgova i stvaranja područja slobodne mobilnosti istraživača. Pored toga, projekat treba da stvari uslove za komplementarnost sa ERAMORE Network-om i na taj način pomogne priključenju regina Zapadnog Balkana Evropskom istraživačkom prostoru (ERA).

Participanti ovog projekta su iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i Makedonije, a koordinator projekta je Center for Research and Technology Hellas (CERTH) iz Grčke. Jedan od participanata je i Inovacioni centar za informacione tehnologije Mašinskog fakulteta u Nišu, čiji je zadatak na projektu da kreira veb portal koji će tokom rada na projektu biti kolaboracioni alat, a po završetku projekta izvor informacija vezanih za probleme mobilnosti.

2. MOBILNOST I PROBLEMI

Istraživači, tokom svoje radne karijere, prolaze kroz različite faze personalnog razvoja, obavljajući pri tom više uloga kao što su naučni radnik, lider, koordinator projekta, mentor, nastavnik i slično. Potreba za mobilnošću istraživača javlja se zbog:

- Nedostatka istraživača u nekoj instituciji, nekom regionu ili nekom sektoru
- Potrebe da se na jednom mestu, tokom nekog perioda vremena, okupi kritična masa istraživača iz neke oblasti kako bi, recimo, radila na nekom projektu

- Nedostatka potrebnih uslova za istraživanje u jednoj, a postojanja uslova u drugoj instituciji.
- Potrebe istraživača da radeći u različitim istraživačkim timovima prošire svoja znanja i steknu nova iskustva.
- Potrebe da jedan nastavnik bude gostujući predavač na drugom univerzitetu.

Mobilnost istraživača može da bude geografska ili međusektorska. Geografska mobilnost se ostvaruje unutar jedne zemlje ili prelaskom iz jedne u drugu zemlju.

Kada se govori o geografskoj mobilnosti istraživača na nivou jedne zemlje ili šire treba razlikovati doležeću i odlazeću mobilnost. Dolazeća mobilnost se odnosi na uslove pod kojima strani istraživači mogu da dođu, borave i rade u jednoj zemlji i da se vrati u svoju ili odu u neku treću zemlju kako bi nastavili karijeru. Odlazeća mobilnost se bavi problemima odlaska istraživača i njegovog povratka u istu ili neku drugu instituciju.

Druga vrsta mobilnost je takozvana međusektorska mobilnost. Ona se bavi uglavnom problemima prelaska istraživača iz industrije na univerzitete i obratno.

U Evropskoj Uniji su odavno uočeni mnogi problemi koji prate mobilnost istraživača. Zbog toga su donete preporuke [1] u kojima se između ostalog kaže:

(Recommend) „That Member States continue their efforts to overcome the persisting legal and administrative obstacles to mobility, including those related to intersectoral mobility and mobility between and within different functions, taking into account an enlarged European Union.”

Pored preporuka razvijen je evropski sistem koji pomaže istraživačima da ostvare mobilnost.

3. SAGLEDAVANJE PROBLEMA MOBILNOSTI U REGIONU ZAPADNOG BALKANA

Za sve zemlje Zapadnog Balkana su karakteristične sledeće činjenice:

- Veliki broj domaćih istraživača odlazi iz zemlje,
- Domaći istraživači se retko vraćaju, a i onda imaju probleme,
- Veoma mali broj istraživača iz Evropske Unije ili drugih zemalja dolazi na rad u zemlje Zapadnog Balkana.

Postoje tri osnovna razloga zbog dolaska malog broja istraživača:

- Zemlje Zapadnog Balkana nemaju ponudu slobodnih istraživačkih pozicija,
- Boravak stranih istraživača nije regulisan sa pravnog, ekonomskog i socijalnog aspekta,
- Nema dovoljno informacija koje bi stranim istraživačima pomogle da se odluče da rade u zemljama Zapadnog Balkana.

U cilju sagledavanja problema mobilnosti u Srbiji, ali i u ostalim zemljama Zapadnog Balkana, potrebno je pripremiti odgovore na niz pitanja koje imaju istraživači koji nameravaju da promene mesto ili zemlju boravka. U tu svrhu je u okviru WEB ENV projekta razvijen obiman upitnik koji sadrži veliki broj pitanja svrstana u nekoliko grupa.

Problemu sagledavanju mobilnosti istraživača, u okviru WEB ENV projekta, pristupilo se razvijanjem nekoliko upitnika, koji su strukturno i jezički prilagođeni svakoj od država iz kojih potiču partneri na WEB-ENV projektu. To su:

1. Upitnik o ulaznoj mobilnosti (zapošljavanju stranih istraživača u Srbiji) namenjen fakultetima, istraživačkim institucijama i akademskim organizacijama. Upitnik je objavljen na portalu WEB-ENV projekta i poslat na veliki broj relevantnih adresa.
2. Upitnik za strane istraživače, osobe koje rade na razvojnim i istraživačkim poslovima i strane studente na doktorskim studijama u Srbiji. Upitnik je objavljen na portalu WEB-ENV projekta i poslat osobama koje rade ili studiraju u Srbiji.
3. Interni upitnik za učesnike WEB-ENV projekta koji treba da omogući sagledavanje prepreka mobilnosti istraživača na Zapadnom balkanu i kreiranje brošura koje bi pomogle ulaznu mobilnost.

Prva dva upitnika su manjeg obima, da bi se dobio što veći odziv ispitanika. Pitanja u okviru trećeg upitnika grupisana su po kategorijama i većeg su obima. Ovde će biti dat pregled pomenutih kategorija kao i reprezentativna pitanja za svaku od njih.

1. **Pregled** - opšte odlike države sa kojima bi strani istraživač trebalo da bude upoznat. U njih spadaju: geografski položaj, demografski podaci i religijska pripadnost stanovništva, podaci o valutu, zvaničnim jezicima, klimatskim uslovima, političkom sistemu, obrazovnom sistemu, politici naučno-tehnološkog razvoja u zemlji i sl. Tipična pitanja su:

- Po kojim istraživačkim oblastima je vaša država najpoznatija? (poljoprivreda, energija, životna sredina, zdravstvo, informacione tehnologije...)
- Da li se istraživačke organizacije bave međunarodnom saradnjom i u kom obliku? (stipendije, konzorcijumi)

2. **Prelazak u novu državu** - pitanja vezana za vizni režim, formalnosti na državnoj granici, susretanje sa novom kulturom, učenje jezika i dovodenje članova porodice. Tipična pitanja su:

- Koja je procedura za dobijanje vize za strane istraživače? Koji je zakon reguliše ovo pitanje?
- Da li ostali članovi porodice mogu jednostavno da dobiju vize?
- Da li je obavezno da strani istraživač govori neki od službenih jezika?
- Da li strani istraživač može da upiše decu u državnu školu na period od godinu dana ili 3 meseca?
- Da li supruga stranog istraživača može da se zaposli u vašoj zemlji? Pod kojim uslovima?

3. **Pregled obrazovnog sistema** - opšta pitanja, pitanja vezana za sve stepene obrazovanja, obrazovanje u struci, učenje na daljinu, priznavanje diploma i profesionalnih kvalifikacija. Tipična pitanja su:

- Da li postoje privatne škole i univerziteti?
- Da li se obrazovanje u državnim školama i univerzitetima plaća?
- Da li je osnovno/srednje obrazovanje dostupno deci sa stranim državljanstvom?
- Da li stranci mogu da se upišu na fakultete bez prijemnih ispita?
- Da li u vašoj državi postoji učenje na daljinu / da li je pokriveno nekim od zakona / da li se na osnovu njega može dobiti zvanična diploma ili sertifikat?

4. **Uslovi za rad** - pitanja vezana za radnu dozvolu, tržište rada, strukovna udruženja, zakon o radu i radno okuženje. Tipična pitanja su:

- Da li strani državljanin mora da dobije radnu dozvolu pre nego što potpiše ugovor? Ili prvo treba da nađe posao i potpiše ugovor da bi dobio radnu dozvolu?
- Da li strani istraživači mogu da se učlane u strukovna udruženja i sindikate?
- Da li se i u kojoj meri zakon o radu odnosi i na strane istraživače?

5. **Uslovi za život** - opšti uslovi, formalnosti pri ulasku u državu, socijalno osiguranje, zdravstveno osiguranje, banke, porezi, penzioni fond i pravni sistem.

- Da li je moguće iznajmiti namešten stan na period od 3 meseca ili kraće?
- Da li strani istraživač mora da dokaže da živi u odgovarajućem stanu?
- Može li strani istraživač da dovede porodicu? Pod kojim uslovima?

- Kako strani istraživači plaćaju socijalno osiguranje? Kolike su cene?
- Koliko godina istraživač treba da radi da bi stekao pravo na penziju?

6. Socijalna pitanja - privatni i porodični život, pravo glasa, rekreacija i slobodno vreme. Tipična pitanja su:

- Postoji li ksenofobija u vašoj zemlji? Protiv koga?
- Da li strani istraživač može da kupi i registruje automobil?
- Da li je strancu dozvoljeno da glasa na lokalnim/parlamentarnim izborima?

7. Pitanja vezana za istraživače - opšta pitanja, pitanja vezana za karijeru istraživača, finansiranje istraživanja, pravila ponašanja za istraživače. Tipična pitanja su:

- Da li se istraživač (ili univerzitetski profesor) smatra državnim službenikom?
- Da li za istraživače postoji period probnog rada?
- Da li se istraživači zapošljavaju na neodređeno vreme?
- Kako se vrši ocenjivanje napretka istraživača? Da li se u obzir uzimaju izveštaji komisija ili o napredovanju odlučuje direktor?
- Da li postoje privatni fondovi za finansiranje istraživanja i koji?

8. Izvori informacija - baze podataka, korisni linkovi, konzulati i ministarstva, bibliografija.

- Koje baze podataka u vašoj državi se smatraju važnim za mobilnost istraživača?
- Da li institucije objavljaju slobodna radna mesta na Internetu?

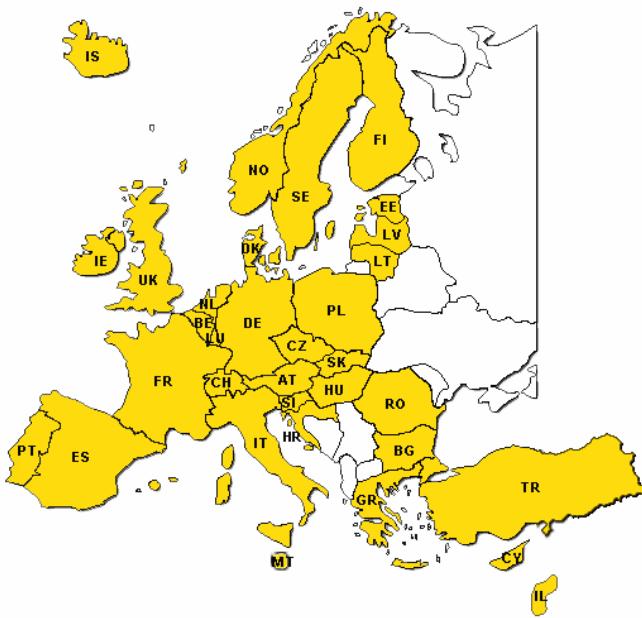
Kao što je napred rečeno, ovde su prikazana samo ilustrativna pitanja. Pravi upitnik ima 15 strana A4 formata. Pripremajući odgovore na ova pitanja moguće je sagledati većinu prepreka za dolazeću mobilnost. Takođe se dolazi do informacija za koje su zainteresovani istraživači i koje treba da budu javno dostupne. Na žalost, na neka pitanja je vrlo teško pripremiti odgovor.

4. WEB MOB PORTAL

Jedan od rezultata WEB MOB projekta je razvoj WEBMOB portala. Misija ovog portala (<http://webmob.masfak.ni.ac.yu>) je da omogući jedinstveno mesto kontakta svih aktera, koji su zainteresovani za uklanjanje barijera za mobilnost istraživača u i iz zemalja zapadnog Balkana. Primarna ciljna grupa portala su partneri WEBMOB projekta i njihovi saradnici, dok sekundarnu ciljnu grupu čine svi naučno-istraživački radnici, zainteresovani za lični ili anonimni doprinos rešavanju navedenih problema.

Vizija WEBMOB portala je da, proširenjem ciljne grupe korisnika, obezbedi vidljivost i alate za uspostavljanje direktnih veza između institucija zainteresovanih za prijem istraživača za rad na internim projektima i samih istraživača. U tom smislu, uspostavljeni su standardi kvaliteti, kompatibilni sa ciljevima i rezultatima *The European Researcher's Mobility portal* (http://europa.eu.int/eracareers/index_en.cfm).

Pored zajedničkog evropskog portala, sve članice Evropske Unije, ali i druge zemlje, kao što su Turska, Izrael, Švajcarska ili Island, su razvile svoje portale za podršku mobilnosti. Svi ovi portali, a ima ih 31, daju ozbiljnu podršku ERAMORE Network-u. Na sledećoj mapi su zemlje koje koje imaju svoje mobiliti portale.

WEBMOB portal je implementiran na Mašinskom fakultetu u Nišu i predstavlja tehničku platformu za ostvarivanje tri osnovna cilja:

- Kolaboracija zainteresovanih strana (partneri WEBMOB projekta) u prikupljanju informacija, relevantnih za definisanje i analizu osnovnih problema mobilnosti istraživača na teritoriji zemalja zapadnog Balkana;
- Pomoć zajednici istraživača iz svih zemalja u sagledavanju ukupnog okruženja za naučno-istraživački rad u zemljama zapadnog Balkana; i
- Promocija i podrška učešću šire naučno-istraživačke zajednice iz zemalja zapadnog Balkana, radi zajedničke identifikacije problema i načina za njihovo rešavanje.

Osnovni alati za ostvarivanje navedenih ciljeva su sublimirani u odgovarajućoj tehničkoj platformi, koju karakterišu sledeće funkcionalne karakteristike:

Integrисана kolaborација у kreiranju i validaciji sadržaja. Dodeljivanjem posebnih uloga određenim korisnicima portala, njima se obezbeđuje pristup alatima za samostalno kreiranje sadržaja portala, nezavisno od njihove lokacije. Svaki partner WEBMOB projekta ima na raspolaganju interfejs čije funkcije kreiranja sadržaja ukidaju potrebu za konvencionalnom *email* distribucijom dokumenata i značajno skraćuju vreme i smanjuju aktivnosti na tehničkom uređivanju web portala.

Interaktivna svojstva portala. Zahvaljujući odgovarajućoj tehničkoj platformi, uspostavljanje opšte ili usmerene komunikacije različitih grupa korisnika portala, posredstvom web formi, se obavlja na lak način. Ova komunikacija se obavlja u sledećim segmentima:

- Distribucija upitnika;
- Poziv na učešće u diskusiji o raznim problemima i sama diskusija,
- Poziv na prilog odgovarajućeg sadržaja, linkova, itd.
- Kolaboracija u prikupljanju struktuiranog sadržaja (reference *Mobility Guide-a*), itd.

Ovakva komunikacija povećava motivaciju aktera projekta, ali i šire istraživačke zajednice; smanjuje greške prilikom unosa, zahvaljujući odgovarajućim validacionim mehanizmima; i značajno smanjuje vreme potrebno za analizu prikupljenih rezultata.

Pretraživanje struktuiranog sadržaja. Jedan od osnovnih elemenata sadržaja WEBMOB portala je i pregled svih naučno-istraživačkih institucija iz zemalja zapadnog Balkana. Zahvaljujući odgovarajućim tehničkim rešenjima za struktuiranje sadržaja, ova baza se može pretraživati na jednostavan način, što značajno olakšava pristup informacijama zainteresovanim stranama.

5. ZAKLJUČAK

Mobilnost istraživača je važna za svaku zemlju koja želi da ima brzi napredak nauke. Da bi se obezbedili uslovi za dolazeću i odlazeću mobilnost potrebno je razmotriti sve prepreke mobilnosti u zemlji i preduzeti korake kako bi se one otklonile. Sve informacije potrebne istraživačima koji nameravaju da promene radno mesto treba da su javno dostupne i pristupačne. U tu svrhu treba povezati web portala pojedinih zemalja sa evropskim portalom za mobilnost. Ukoliko postoje prepreke zakonske prirode, potrebno je preduzeti korake za izmenu takvih zakona.

LITERATURA

- [1] Commission recommendation on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers, (2005/251/EC), Official Journal of the European Union, 22.3.2005
- [2] http://ec.europa.eu/eracareers/index_en.cfm
- [3] <http://webenv.masfak.ni.ac.yu>